

dr hab. Barbara Mróz, prof. UO
Instytut Psychologii
Uniwersytet Opolski

Wrocław, 21.06.2017 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Justyny Ziętek
pt. Psychospołeczne uwarunkowania motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej
o różnym poziomie kompetencji temporalnych

Niniejsza recenzja została sporządzona na zlecenie Księdza dr hab. Stanisława Fela, prof. KUL, Dziekana Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Rozprawa doktorska mgr Justyny Ziętek, zatytułowana „Psychospołeczne uwarunkowania motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej o różnym poziomie kompetencji temporalnych”, powstała pod kierunkiem Pana dr hab. Jacka A. Śliwaka, prof. KUL oraz Pana dr Michała Wiechetka.

Recenzowana praca składa się z czterech rozdziałów i obejmuje 279 stron tekstu wraz z 21 schematami, 68 tabelami i cytatami z literatury (308 pozycji). Pod względem formalnym dysertacja nie budzi zastrzeżeń.

Przedmiotem pracy jest analiza psychospołecznych uwarunkowań motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej o różnym poziomie kompetencji temporalnych. Autorka badała związki i poszukiwała mediatorów pomiędzy wybranymi zmiennymi psychospołecznymi (cechy osobowości, samoocena, style radzenia sobie ze stresem) a motywacją osiągnięć. Jest to zadanie ciekawe poznawczo, zwłaszcza w obszarze analiz kompetencji temporalnych, których poznawanie prowadzi do istotnych odkryć o potencjalnie dużym znaczeniu dla praktycznej działalności psychologicznej.

W części teoretycznej, poszukując podstaw do budowy modelu pojęciowego swojej pracy i uzasadnienia sprawdzanych w nim hipotez, Autorka sięga po szeroki przegląd literatury, zwłaszcza dotyczącej motywacji osiągnięć. Oczywiście nie byłoby w tym niczego zaskakującego, gdyby nie zastosowana zasada przewagi liczby prezentowanych teorii nad jakością ich omawiania.

W pracy występuje także rozbieżność między jej zawartością a „Spisem treści”. Poniżej przedstawiam podrozdziały, których w nim nie uwzględniono:

- 1.2.1. Koncepcja motywacji osiągnięć McClellanda
- 1.2.2. Teoria oczekiwania – wartości Atkinsona
- 1.2.3. Koncepcja Raynora
- 1.2.4. Atrybucyjny model motywacji osiągnięć Weinerja
- 1.2.5. Koncepcja motywacji osiągnięć Dweck
- 1.2.6. Trójczynnikowa teoria motywacji osiągnięć Elliota i Churcha
- 1.2.7. Czteroczynnikowa teoria motywacji osiągnięć Elliota i McGregora
- 1.2.8. Cebulowy model motywacji osiągnięć Schulera i Prochaski
- 2.1. Koncepcja Wielkiej Piątki Costy i McCrae.

Autorka pracy przedstawia dużo koncepcji motywacji (osiem), ale pobieżnie analizuje istotne dla tematu pracy teorie Raynora i Weinerja (*notabene* ten pierwszy został błędnie zapisany w rozdziale jako Reynor). Podrozdział o koncepcji Atkinsona został skonstruowany na podstawie jedyne polskiego artykułu z 1960 r., choć ostatnia książka tego autora na temat motywacji została wydana w 1986 r. Nawiasem mówiąc, trochę szkoda, że ta nośna i nadal aktualna koncepcja prezentowana jest w zdecydowanej mierze poprzez pryzmat innych polskich badaczy, a nie poprzez teksty źródłowe. Podobnie rzecz się ma z opisem koncepcji Raynora.

W dyskusji wyników Autorka odwołuje się do argumentacji tylko połowy umieszczonych w rozdziale I koncepcji (McClellanda, Atkinsona, Raynora i Weinerja), nie dokonując przy tym ich oceny ani z własnego punktu widzenia, ani z perspektywy badanej grupy czy tematu pracy. Ten ostatni zarzut niestety dotyczy znacznego fragmentu części teoretycznej.

Może należało głębiej omówić tylko te koncepcje, które mają zdecydowanie większe znaczenie z wyżej wymienionych przyczyn, i ograniczyć tym samym ich liczbę? Warto było przede wszystkim wyeksplorować i wnikliwiej pokazać poglądy Raynora (poświęcono im niecałe dwie strony), gdyż podjął się on opisu – ważnego z punktu widzenia dysertacji – wątku relacji czasowego wymiaru zadań oraz ich odniesienia do przyszłości.

Z drugiej strony, trudno się dziwić, że badania i spostrzeżenia naukowe Dweck, Elliota czy Churcha nie wystąpiły w podsumowaniu pracy, choćby z tego tylko powodu, iż motywy mistrzostwa, jakimi się ci naukowcy zajmowali, mają, zapewne na razie, jeszcze niewielki związek z badanymi adolescentami (*notabene* słowo „matura” w części teoretycznej pojawia się po raz pierwszy, o ile się nie mylę, dopiero na s. 109). Niejasny jest dla mnie zatem cel prezentowania w części teoretycznej koncepcji motywacji, z których się nie korzysta, omawiając czy interpretując wyniki.

Brak uzasadnienia dla przywoływania tych właśnie, a nie innych, koncepcji czyni pracę w części teoretycznej odtwórczą. Autorka nie artykułuje samodzielnych przemyśleń na temat koncepcji motywacji (a te z pewnością posiada), stosuje styl nieco zbyt zdystansowany (dotyczy to także opisu koncepcji zmiennych osobowościowych), a przede wszystkim nie podkreśla w ich kontekście znaczenia specyfiki badanych osób. Te elementy utrudniają w pełni aprobujące podejście do recenzowanej pracy.

Z punktu widzenia przyjętych w psychologii empirycznej standardów pisania pracy należałoby radykalnie zredukować liczbę prezentowanych teorii motywacyjnych, ograniczając się do tych, które są niezbędne przy formułowaniu modelu conceptualnego pracy, uzasadnieniu hipotez oraz rzeczowej dyskusji uzyskanych wyników. Właśnie w rozdziale IV, w którym mgr Justyna Ziętek prezentuje dyskusję wyników, dobrze widać tę zasadę.

Autorka dysertacji przekonuje, że brakuje współczesnych badań dotyczących znaczenia postawy wobec czasu psychologicznego w okresie dorastania. Klóci się to nieco z przykładowymi aktualnymi ujęciami – i polskim¹, i angielskojęzycznym².

Szkoda, że zdecydowanie wcześniejsze poglądy Reykowskiego (lata 60.–70. XX w.) na temat stresu są nieoczekiwanie przytaczane po ważnych empirycznych ustaleniach Terelaka (2008), Juczyńskiego (2008) czy Ogińskiej-Bulik (2014). Trudno znaleźć dla takiego rozwiązania, dla takiej kolejności prezentacji badań, jakieś uzasadnienie.

W tym miejscu warto odnieść się do Bibliografii zamieszczonej w pracy doktorskiej. Nie zawiera ona publikacji własnych Autorki czy choćby odniesienia się do zamiaru wydania własnego dorobku. Pewnym ograniczeniem spisu literatury przedmiotu jest mały w nim udział aktualnych prac naukowych, zarówno polskich, jak i angielskojęzycznych, związanych z tematem. Publikacje wydane po 2007 r. stanowią niecałe 26% dysertacji, pojawia się natomiast stosunkowo często literatura z lat 70. Wydaje się, choćby w świetle przeobrażeń społecznych i edukacyjnych, jakie nastąpiły w Polsce, że wartość takich psychologicznych ustaleń trudno uznać za atut pracy. Zagadnienia kompetencji temporalnych, które rozwinęły się w polskiej psychologii na przełomie wieku XX i XXI za sprawą takich wybitnych psychologów, jak C.S. Nosal, B. Bajcar, Z. Uchnast, S. Tucholska, K. Tucholska, A. Bańka, mogłyby wskazywać kierunek poszukiwań odpowiedniej literatury.

---

¹ Bańka, A. (2010). *Typy tożsamości wczesnej dorosłości z perspektywy orientacji czasowej preferowanych stylów życia*. Poznań: Instytut Psychologii Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.

² Holman, E. A., Mogle, J. A., Scott, S. B., Silver, R. C. (2016). *Adversity, Time, and Well-Being: A Longitudinal Analysis of Time Perspective in Adulthood*. *Psychology and Aging*, 31(6), 640–651.

Na tym tle zdecydowanie lepiej prezentują się rozdziały II i III, tj. metodologiczny i analiza uzyskanych wyników.

Rozdział metodologiczny jest przejrzysty, problem pracy i hipotezy zostały opisane w sposób niebudzący wątpliwości, założenia i powiązanie ich z interesującymi badaniami sprawiają, że tę część pracy czyta się z poznawczą przyjemnością. Dobór zastosowanych narzędzi psychologicznych jest w pełni zasadny, a ich prezentacja – rzeczowa i klarowna.

Jednak do tej beczki miodu trzeba dodać i łyżkę dziegciu. Jak czytamy w „Charakterystyce procedury badawczej”: „[...] część badanych zabierała arkusze do wypełnienia do domu”; „do dalszych analiz wzięto pod uwagę 360 wypełnionych zestawów, pozostałe zostały odrzucone z powodu licznych braków lub tendencyjności odpowiedzi” (s. 148). Nie wiemy, jaki był procent takich praktyk, jak to się mogło przekładać na wiarygodność otrzymanych wyników i ile zestawów odrzucono. Czy fakt, że „u mężczyzn w większym stopniu zaznacza się zależność między motywacją osiągnąć a spostrzeganiem własnej osoby jako atrakcyjnej fizycznie” (s. 224), (patrz też wyniki w tabeli 15) – to możliwy skutek owej problematycznej „procedury”?

W otrzymanych rezultatach i analizach nie zaakcentowano roli miejsca zamieszkania maturzystów (wieś i miasto do 25 tys. mieszkańców daje w sumie aż 67,8% badanych). To jest atut badań – szkoda, że nie został wykorzystany w interpretacji.

Pani mgr Justyna Ziętek zrealizowała badania w modelu korelacyjno-regresyjnym. W opisie wyników i interpretacji Autorka ujawnia (nareszcie!) swoje zdanie, łączy sprawnie różne fakty. Język, jakim opisuje wyniki badań i wnioski, jest komunikatywny, przejrzysty. Opisy wyników następują z zachowaniem zasad metodologii i logiki badań psychologicznych. Bardzo interesujące konkluzje związane z mediacyjną rolą kompetencji temporalnych między zaprezentowanymi zmiennymi psychospołecznymi a motywacją osiągnąć maturzystów zostały odpowiednio uwypuklone.

Pewne moje wątpliwości budzi konstatacja, że „ufne zaangażowanie się w bieżące i przyszłe sprawy, bez nadmiernej ostrożności, dystansowania się i kierowania uprzedzeniami z przeszłości skutkuje lepiej rozwiniętymi kompetencjami temporalnymi, które jednocześnie przekładają się na skuteczne funkcjonowanie w kontekście dążenia do osiągnięć” (s. 227). Czym w takim razie byłyby dla Autorki doświadczenia życiowe, z których ludzie korzystają? Możemy się czegoś z nich nauczyć, czy są to jedynie „uprzedzenia” z przeszłości?

Podkreślić należy staranność i przejrzystość strony redakcyjnej dysertacji, a także, co nie mniej istotne, wartość ustaleń odnoszących się do możliwości zastosowania wyników w praktyce. Skupienie się na poszukiwaniu uwarunkowań motywacji osiągnięć w grupie młodzieży maturalnej stwarza możliwości wykorzystania wniosków z pracy przez osoby pracujące z młodzieżą.

Podsumowując: W obszarze psychologii, nadal jest zbyt mało prac poświęconych empirycznej weryfikacji kompetencji temporalnych i ich uwarunkowań, dysertacja mgr Justyny Ziętek stanowi ważne uzupełnienie tego braku. Zatem pomimo sformułowanych wcześniej uwag, jestem przekonana, że przedstawiona rozprawa spełnia oczekiwania formułowane pod adresem pracy doktorskiej określone w art.13 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). Rekomenduję dopuszczenie mgr Justyny Ziętek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Bunluna d...'. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke at the end.